

УДК 378.016:811.111

МИМОВІЛЬНЕ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Кобзар О.І., Лешньова Н.О. (Харків)

У статті обговорюються важливі проблеми психології запам'ятовування. Зокрема, розглядаються деякі особливості мимовільного запам'ятовування під час навчання англійської мови. Подано практичні рекомендації щодо використання методів, які сприяють мимовільному запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Ключові слова: гумористична ситуація, мимовільне запам'ятовування, проблемне навчання, рольова гра.

Кобзарь Е. И., Лешнёва Н. А. Непроизвольное запоминание как средство повышения эффективности усвоения учебного материала на занятиях по английскому языку. В данной статье обсуждаются важные проблемы психологии запоминания. В частности, рассматриваются особенности involuntary memorizing при обучении английскому языку. Даются практические рекомендации по применению методов, способствующих involuntary memorizing учебного материала.

Ключевые слова: involuntary memorizing, проблемное обучение, ролевая игра, юмористическая ситуация.

Kobzar O. I., Leshnyova N. O. Involuntary Memorizing as a Means of the Efficiency Increase in Learning the Lexical and Grammatical Material in English Classes. The important problems of the psychology of memorizing are discussed in the paper. In particular, the peculiarities of involuntary memorizing in teaching English are considered. Some practical recommendations on the use of the methods promoting the involuntary memorizing of the material under study are given.

Key words: humorous situation, involuntary memorizing, problem-solving method, role play.

Для сучасних фахівців у різних галузях науки та техніки необхідне володіння іноземною мовою як інструментом для постійного удосконалення своєї професійної майстерності, тому завдання

викладачів іноземних мов – обрати найбільш ефективні прийоми та методи, що сприяють швидкому та тривкому засвоєнню знань. При цьому викладач повинен брати до уваги всі досягнення в царині психології пам'яті.

Об'єктом дослідження статті є форми та методи викладання іноземних мов, які сприяють мимовільному запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що мимовільне запам'ятовування є чинником підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу.

Предметом дослідження є особливості використання проблемних і гумористичних ситуацій та рольових ігор на заняттях з англійської мови на немовних факультетах.

Нашою **метою** не є широке дослідження всіх проблем, пов'язаних із психологією запам'ятовування. Ми ставимо перед собою більш вузьку **мету** – частково з'ясувати лише деякі питання, що мають велике значення під час навчання іноземної мови. Ми торкаємося проблеми залежності запам'ятовування від мнемічної спрямованості діяльності, розглядаючи деякі чинники мимовільного запам'ятовування. Наше завдання – розглянути деякі прийоми та методи, спрямовані на мимовільне запам'ятовування, а отже, й на підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу, а також розробити рекомендації з використання цих методів.

Розглядаючи ці питання, ми спираємося на результати досліджень, здійснених видатними фахівцями в царині психології та педагогіки [1–19], а також на дані нашого багаторічного досвіду роботи з навчання англійської мови студентів немовних факультетів.

Питання про внесок психології у підвищення ефективності методів навчання постало природно. Дійсно, психологічна наука має значний вплив на систему освіти. Для ефективного розв'язання основних проблем навчання необхідні теорії, які розтлумачують, як знання представлене в пам'яті та як з цих структур знання вилучається необхідна інформація, як до цих структур додається нова інформація, а також яким чином ця система здійснює розширення структур знань через процеси саморозвитку [1: 490].

Запам'ятовування є мнемічним ефектом психологічних процесів, які завжди відбуваються під час виконання будь-якої діяльності, тому

воно не є незалежним від особливостей цієї діяльності, навпаки, найбільше ними зумовлюється. Будь-яка діяльність людини характеризується насамперед спрямованістю [12: 50]. Ми маємо на увазі так звану мнемічну спрямованість, або спрямованість на запам'ятовування. У тих випадках, коли безпосереднім джерелом мнемічної спрямованості є свідомий намір запам'ятати, запам'ятовування є особливим видом психічної діяльності – довільним запам'ятовуванням. Звичайно йому протиставляється мимовільне запам'ятовування, що здійснюється в тих випадках, коли мнемічне завдання не пропонується, та діяльність, що веде до запам'ятовування, спрямована на досягнення будь-якої іншої мети [12: 51].

Найбільш яскраво виражена мнемічна спрямованість, звичайно, у процесі довільного запам'ятовування. Наявність мнемічної спрямованості має важливе значення насамперед для продуктивності запам'ятовування. Відомо, що довільне запам'ятовування значно ефективніше, ніж мимовільне. Намір запам'ятати слід уважати однією з найголовніших умов успішності запам'ятовування [12: 52].

Проте недооцінка мимовільного запам'ятовування суттєво шкодить і психології пам'яті, і педагогіці [7: 4]. Недовільне запам'ятовування є продуктом будь-якої цілеспрямованої діяльності. У людини воно здійснюється у свідомій, вольовій діяльності, пов'язаній з досягненням поставлених цілей. Але й у цих випадках сам акт запам'ятовування є мимовільним, тобто неусвідомленим [7: 4].

Вплив активності діяльності на запам'ятовування є безперечним, оскільки активність є основною та найбільш характерною рисою будь-якої діяльності [12: 100]. Саме під час діяльності та спілкування формуються шляхи керування пам'яттю [1: 21]. І ступінь активності та самостійності розумової діяльності суб'єкта відіграє велику роль у забезпеченні продуктивності запам'ятовування [6: 5]. Психологи відзначають перевагу запам'ятовування, яке досягається шляхом самостійного розв'язання завдання, порівняно із запам'ятовуванням готового матеріалу [12: 101]. Чим більше самостійності виявляє людина під час будь-якого виду діяльності, тим більш сприятливі умови створюються для підвищення продуктивності мимовільного запам'ятовування [7: 219]. З метою систематичного формування у студентів навичок пізнавальної самостійності та забезпечення умов для мимовільного запам'ятовування матеріалу у процесі самостійного

здобуття знань доцільно використовувати на заняттях проблемні ситуації. Нами розроблена система проблемних ситуацій, які послідовно вводяться в навчальний процес під час вивчення різних розділів граматики. Наприклад, у процесі вивчення Participle I доцільно порівняти його використання у різних функціях:

The student reading a book smiled.

Reading a book, the student smiled.

Досвід показує, що під час вирішення проблемних завдань у студентів виникає пізнавальний інтерес, який сприяє підвищенню мотивації навчання та мимовільному запам'ятовуванню.

Мимовільне запам'ятовування є не нижчою категорією пам'яті, а таким самим засобом фіксації досвіду, як і довільне запам'ятовування. У певних умовах воно може бути більш продуктивним, ніж довільне запам'ятовування [7: 255].

Найважливішою умовою запам'ятовування є основний напрямок діяльності й ті мотиви, якими людина керується у своїй діяльності. Найкраще недовільно запам'ятовується те, що виникає як перешкода в діяльності. Тому відношення чого-небудь до діяльності як деякої перешкоди до її виконання, безперечно, зумовлює ефективність запам'ятовування [12: 90]. Таким чином, ті труднощі, що виникають у студентів під час вирішення проблемних завдань, створюють умови для якісного засвоєння не лише самостійно здобутих знань, але і для розв'язання пізнавальних завдань.

Необхідність активності суб'єкта під час первісного закарбування інформації впливає з самої природи рефлексорних зв'язків, що лежать в основі будь-якого закарбування в пам'яті [7: 168]. На думку психологів, сприйняття та усвідомлення нового матеріалу є одним із найвідповідальніших етапів у процесі навчання. Від нього багато залежить у майбутньому, тому що саме тут формується активне, свідоме ставлення особистості до нового матеріалу, що набуває особистісного сенсу для студента, завдяки чому закладається фундамент якісного засвоєння цього матеріалу [4: 161]. Оскільки пізнавальна активність суб'єкта зазвичай спрямована на виділення смислового змісту, це сприяє тривалому збереженню сприйнятої інформації [5: 43].

Є певні відмінності й у змісті матеріалу, що запам'ятовується мимовільно та довільно. Мимовільна пам'ять найбільше пов'язана

з емоційною та змістовою сферами людського життя [6: 5]. Не лише позитивно, але й негативно забарвлені емоційні переживання мають великий вплив на успіх запам'ятовування; вони значно підвищують тривалість збереження в пам'яті всього, що пов'язане із сильними почуттями, порівняно з тим, що не викликало до себе ніякого певного почуття [12: 14]. Вплив на емоції сприяє не лише стійкому, але й швидкому запам'ятовуванню навчального матеріалу, оскільки формування слідів емоційної пам'яті відбувається, головним чином, з першого пред'явлення [13: 304]. За нашими спостереженнями, потужним засобом впливу на емоції студентів та, отже, ефективним прийомом, що сприяє мимовільному запам'ятовуванню, є гумористичні ситуації. Ми рекомендуємо використовувати їх під час навчання різних аспектів англійської мови: фонетики, лексики, граматики, аудіювання. Як засвідчує практика, вдало підібрана гумористична ситуація, що ілюструє навчальний матеріал, запам'ятовується швидше, ніж будь-яке правило. Наприклад, особливості утворення множини деяких іменників можна розглянути на прикладі ситуації:

My Uncle Herbert was mailing an order to his butcher in Boston. First he began the note, "Kindly send two geesees." That didn't seem right, so he started over again with "Kindly send two geeses." Still he wasn't satisfied. He settled his dilemma by writing finally, "Kindly send a goose." Then he signed his name and added a P.S.: "Send another one with it." [19]

Як відзначають психологи, інтереси та схильності відіграють важливу роль у запам'ятовуванні всього, що так чи інакше пов'язане з ними [12: 12]. Особливо це стосується професійної пам'яті, яка найкраще закарбовує те, що входить до сфери професійних інтересів людини [12: 13]. Ми рекомендуємо використовувати гумористичні ситуації під час навчання студентів немовних факультетів лексики за їхнім фахом. Такі ситуації викликають особливий інтерес у студентів. Наприклад:

- 1) – *There is direct and indirect taxation. Give me an example of indirect taxation.*
 - *The dog tax, sir.*
 - *How is that?*
 - *The dog does not have to pay it. [19]*

2) PROFESSOR: *What kept you out of class yesterday – acute – indigestion?*

CO-ED: *No, a cute engineer.* [19]

Будь-які гумористичні ситуації викликають інтерес у студентів та сприяють підвищенню мотивації навчання.

Виключно важливе значення для характеристики мнемічної спрямованості мають мотиви запам'ятовування. У цьому відношенні запам'ятовування нічим не відрізняється від будь-якої іншої діяльності, у характеристиці якої мотивам, що спонукають до її виконання, повинне відводитися першорядне місце [12: 77–78]. Життя на кожному кроці доводить нам залежність запам'ятовування від мотивів діяльності [7: 224]. Підвищена мотивація збільшує тривалість збереження сліду пам'яті [5: 60]. Таким чином, особливості діяльності в ігровій ситуації зумовлюють більш високі показники запам'ятовування у грі, ніж за навчального мотиву [7: 234]. Ігровий мотив викликає у студентів прагнення досягти найкращих результатів [7: 231; 15–18]. До того ж, до особливостей мнемічних процесів, які відбуваються у комунікативній діяльності, слід віднести незвичайно велику частину емоційної пам'яті у загальному балансі видів пам'яті, які фіксують сприйняту інформацію. Тісно пов'язана з образною та словесно-логічною пам'яттю, емоційна пам'ять незмінно виявляється найбільш тривкою [2: 328]. У зв'язку з цим слід відзначити доцільність використання рольових ігор у процесі навчання усного мовлення. Викладачами кафедри англійської мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна розроблено декілька рольових ігор, що послідовно вводяться у навчальний процес відповідно до їхньої складності (“My Family”, “Meals”, “The City I Live in”, “University. My Speciality”, “Business Contacts”, “Scientific Conference”). Студенти сприймають рольову гру як суто ігрову діяльність, при цьому її навчальний характер ними не усвідомлюється, що створює на занятті атмосферу вільного, невимушеного спілкування та сприяє мимовільному запам'ятовуванню матеріалу. Крім цього, такі ігри, як “My Speciality”, “Business Contacts”, “Scientific Conference” викликають у студентів професійний інтерес, тому що вони можуть бути корисними в їхній майбутній професійній діяльності.

Забезпечити мимовільне запам'ятовування означає організувати навчальну діяльність так, щоб важливий матеріал студенти запам'ятали

тоді, коли вони займаються саме ним, а не запам'ятовуванням. Це набагато складніше, але набагато плідніше, ніж вимагати від студентів довільного запам'ятовування [10: 300].

Таким чином, орієнтація навчання на мимовільне запам'ятовування інформації створює найбільш сприятливі умови для формування внутрішньої пізнавальної мотивації навчальної діяльності. Рациональна організація цієї діяльності відкриває шлях до дійсно ефективного розв'язання проблеми розвивального навчання [11: 20].

Наш багаторічний досвід використання на заняттях з англійської мови рольових ігор, проблемних та гумористичних ситуацій підтверджує, що ці форми та методи сприяють мимовільному запам'ятовуванню, а отже, й підвищенню ефективності засвоєння навчального матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аткинсон Р. Человеческая память и процесс обучения / Р. Аткинсон. – М. : Прогресс, 1980. – 528 с.
2. Блонский П.П. Избранные психологические произведения / П.П. Блонский. – М. : Просвещение, 1964. – 547 с.
3. Бобечко В.П. Основи загальної та юридичної психології : [курс лекцій] / В.П. Бобечко, Т.В. Жовновач, І.І. Когутич. – К. : Алерта : ЦУЛ, 2011. – 224 с.
4. Бориско Н.Ф. Особенности предъявления учебного материала / Н.Ф. Бориско // Методика интенсивного обучения иностранным языкам. – К. : Вищ. шк., 1988. – С. 161–178.
5. Зинченко В.П. Функциональная структура зрительной памяти / В.П. Зинченко, Б.М. Величковский, Г.Г. Вучетич. – М. : МГУ, 1980. – 272 с.
6. Зинченко П.И. Исследования психологии памяти / П.И. Зинченко // Проблемы психологии памяти. – Харьков : ХГУ, 1969. – С. 3–11.
7. Зинченко П.И. Непроизвольное запоминание / П.И. Зинченко. – М. : АПН РСФСР, 1961. – 559 с.
8. Косенко Ю.В. Основи теорії мовної комунікації / Ю.В. Косенко. – Суми : Сум. держ. ун-т, 2011. – 187 с.
9. Ляудис В.Я. Строение процесса запоминания / В.Я. Ляудис // Проблемы психологии памяти. – Харьков : ХГУ, 1969. – С. 21–40.
10. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1976. – 416 с.
11. Середа Г.К. О структуре учебной деятельности, обеспечивающей

- высокую продуктивность произвольного запоминания / Г.К. Серда // Проблемы психологии памяти. – Харьков : ХГУ, 1969. – С. 12–20.
12. Смирнов А.А. Психология запоминания / А.А. Смирнов. – М.-Л. : АПН СССР, 1948. – 328 с.
 13. Харенко В.М. Эмоциональные средства регулирования межличностных отношений / В.М. Харенко // Методика интенсивного обучения иностранным языкам. – К. : Виц. шк., 1988. – С. 304–320.
 14. Шадриков В.Д. Познавательные процессы и способности в обучении / В.Д. Шадриков, Н.П. Анисимова, Е.Н. Корнеева. – М. : Просвещение, 1990. – 142 с.
 15. Black V. Speaking Advanced / V. Black, M. McNorton, A. Malderez, S. Parker. – Oxford University Press, 1993. – 102 p.
 16. Golebiowska A. Getting Students to Talk / A. Golebiowska. – Prentice Hall International (UK) Ltd, 1990. – 161 p.
 17. Ladousse G.P. Role Play / G.P. Ladousse. – Oxford University Press, 1992. – 181 p.
 18. Livingstone C. Role Play in Language Learning / C. Livingstone. – London : Longman, 1983. – 127 p.
 19. Pocheptsov G.G. Language and Humour / G.G. Pocheptsov. – Kyiv : Vyscha shc., 1982. – 327 p.